

LLETRES

Kitsch i passió

Hanna Arendt i Martin Heidegger

Claudio Magris Traducció Jordi Domènech

“Tu seràs qui ets. I així seré jo”, escribia Heinrich Blücher a Hannah Arendt poc abans de casar-s’hi, per dir-li que la seva vida en comú no hauria d’obstaculitzar mai la lliure maduració de la seva persona. Coratjós combatent a les files espartaquistes i home generós Blücher, segon marit de Hannah Arendt, li va ser un company lleial, però no va ser aquesta relació inspirada en el respecte i en la igualtat la que va marcar la vida d’Hannah, potser perquè, com deia Dostoievski, per a nosaltres només compten les persones que estimem, mentre que les que ens estimen és com si no existissin.

Blücher l’estimava, però ella tenia la desgràcia d’estimar Heidegger i, probablement la va commoure més la primera carta que li va escriure Heidegger el deu de febrer del 1925, una carta untuosa i falsament profunda en la que el gran professor de la Universitat de Friburg, un dels mestres de la filosofia del segle, iniciava la seducció d’una alumna de dinou anys elogiant la seva intel·ligència i la seva ànima, oferint-se de guia patern per ajudar-la a restar fidel a ella mateixa, dient-li que comprenia les inefables inquietuds de la seva joventut i demanant-li que comprengués la tremenda solitud de la seva vida ascèticament sacrificada a l’estudi i al coneixement que no pas l’amor lleial i lliure testimoniats per aquella carta de Blücher del setembre del 1936.

Amb aquella carta - que és un model de com es poden dissimular sentiments aparentment turmentats i utilíssims fent-los servir per tiranitzar els altres, posant-los al servei de la pretesa hipersensibilitat pròpia - comença una penosa història d’amor que ha estat rigorosament reconstruïda per Elzbieta Ettinger. Després d’una primera fase passional que després es va

transformar en una tendra amistat, aquesta història dura tota la seva vida, amb grans buits i interrupcions relacionades amb els tràgics fets històrics com l’esdeveniment del nazisme, l’exili de la jueva Hannah, la segona guerra mundial, l’Alemanya dividida i avergonyida passant comptes amb el passat i amb els horrors de l’extermini.

Martin Heidegger i Hannah Arendt són i resten dos protagonistes del “terrible segle XX”, dues personalitats la grandesa i significat de les quals no poden ser minimitzades per una relació sentimental en què, de gran, només hi ha el valor d’Hannah i sobretot la fidelitat del seu afecte, que no van esborrar ni el temps ni els enormes mals i delictes esdevinguts durant aquells temps. És damunt Heidegger - evidentment el més gran dels dos, una figura central a la història de la cultura - que aquests fets llencen una llum a vegades sinistra, a vegades mesquina, que s’entortolliga amb el seu compromís amb el nazisme.

Va ser Heidegger qui va fer d’aquest lligam un episodi que transcendia l’esfera afectiva privada i hi implicava la seva objectiva responsabilitat política i moral - i la de la cultura que ell representava - ja que ell mateix va barrejar el pla personal amb el públic, instrumentalitzant cínicament, en els seus darrers anys la història d’amor amb Hannah per tal d’amagar els rastres més sòrdids dels seus errors pronazis i per fer-se rehabilitar o, fins i tot encensar, com a presumpta víctima i no pas còmplice del Tercer Reich. La història de la genial jueva alemanya que s’enamora del genial professor i obtús antisemita alemany és, entre altres coses, un símbol massa fàcil de la tràgica coincidència entre la cultura germànica i la judeogermànica, que va ser l’ànima d’Alemanya, abans que fos assassinada.

El començament del cas no és gaire original. Hannah se sent fascinada pel filòsof i per la gran filosofia alemanya que ell encarna i que ha indagat i viscut potser com cap altra el canvi extraordinari de la història contemporània, la seva radical transformació del món, l’aïllament i la recerca de la veritable vida, de l’autenticitat existencial. Sense aquesta filosofia, com sense la cultura jueva i la seva tragèdia, no haurien nascut més tard els grans llibres de Hannah Arendt, des del que tracta del totalitarisme al que tracta de la banalitat del mal.

L’estudiant s’enamora, amb empena i disponibilitat total, del professor, i ell ho agraeix, però no s’enamora, ni tan sols quan viu una experiència eròtica que sacseja els seus hàbits metòdics - que, per altra banda, ell protegeix escrupolosament, establint l’hora i el minut de les cites i prohibint a la noia que li escrigui. Ella accepta totes les regles i mesures que el mestre li imposa, però no és una fràgil Margarida seduïda per Faust, sinó una persona lliure i decidida que sap el que vol.

Estimar vol dir estimar l’altre, respectar-lo, voler el seu bé i voler, fins i tot quan això pot ser dolorós, que sigui ell mateix. Hannah Arendt sap estimar, mai no pretén de manipular Heidegger i mira de no adonar-se que ell la manipula. Heidegger, ben feliç de ser fèrriament governat per Elfrida, la inflexible i eficient muller teutònica i nazi, només coneix l’amor propi; té necessitat de ser l’ídol de la jove dona i necessitat d’ella com d’un “estimulant” - per citar les seves paraules - que li faci sentir la intensitat de la vida. Amb ella alterna tendreses, ordres, tristeses, elogis, distanciaments, sentimentalisme, algunes poesies *kitsch* que només la cultura alemanya, en els seus pitjors aspectes que en constitueixen una involuntària paròdia, pot generar.

Aquella cultura és gran pel seu horitzó filosòfico-poètico-religiós que li permet de baixar al fons de la vida i de la història, d'obrir-se a aquell sentit del diví i de l'absolut del qual neix una poesia altíssima, per exemple la lírica abrusadora de Hölderlin. Però n'hi ha prou amb desviar-se, encara que només sigui en un matis, d'aquell absolut per caure en un *páthos* redundant i xaró, en el mal gust de l'èmfasi i de la unció religiositzant, que està en relació a la religió com el fals a la veritat. D'aquella cultura alemanya no només en va néixer una gran espiritualitat, sinó també la seva caricatura, la pretensió de freqüentar regularment el diví com aquell qui pren el te i de tenir el monopoli del sagrat, degradant-lo a pacotilla – fins i tot el pastor de l'Ésser, com Heidegger mateix es presentava – es pot declassar a gerent, tal com l'absorta interioritat que ressona en els *Lieder* acaba pervertida en retòrica liricitzant.

Damunt la història d'amor entre Hannah Arendt i Heidegger, hi pesa, gràcies a ell, aquell infinit sentimentalitzant a l'engròs que sembla sublim i que serveix - com va dir Broch, ell també més tard estimat per Hanna Arendt – per estrafer la realitat i l'autèntic sentit de l'infinit. Llegint aquesta història d'amor molt – massa – alemanya se sent la falta d'aquella sòbria laïcitat necessària al veritable sentiment, capaç de mirar a la cara la vida amb aquell garbuix de seduccions i de lletjor, de veritat i d'engany.

Se sent a faltar aquella lucidesa tumentada i desencantada amb la qual els grans escriptors francesos - de Madame de Lafayette a Laclos, de Flaubert a Proust – han escrutat els inferns de la passió, l'embolic de pèrdició amorosa i crueltat rapaç, sense daurar la píndola i sense fingir una impossible innocència del cor.

Com recorda Ernestina Pellegrini en el seu excel·lent llibre sobre la repre-

T O T E N M A R C S

MARC
Sul

Torres i Bages, 13 - Tel. 93 726 49 55 - 08201 SABADELL

MONISTROL
CINE FOTO

Fotografia - Cinema

Passeig de la Plaça Major, 4
SABADELL

TALLER O B E R T

Maite Batalla

Graduada en Arts Plàstiques

ESCOLA-TALLER DE DIBUIX I PINTURA
Baronia, 12 Tel. 93 717 83 83 08202 Sabadell (Barcelona)

sentació de la mort en la literatura del Segle XIX, *Necropoli immaginarie*, Flaubert passa comptes amb allò que ell mateix en diu "les latrines del cor" i és aquesta capacitat d'enfrontar-se a la misèria de l'Eros que li permet captar-ne d'una manera no retòrica tot l'encant, l'abandonament i el tremolor.

La relació sentimental, interrompuda per voluntat de Heidegger el 1928, es retalla sobre el fons de l'Alemanya d'aquells anys, amb la seva prodigiosa florid intel·lectual i la creixent crisi política. La vida dels dos amants s'entrellaça a la de figures com Husserl o Jaspers, ell també fascinat per Heidegger malgrat els greuges que n'havia sofert.

Decennis més tard vaig ser a temps de conèixer aquell extraordinari ambient acadèmic de Friburg, que encara freqüentaven alguns d'aquells grans personatges i de conèixer-ne alguns que apareixen a les pàgines d'aquest llibre: Hans Jonas, el jove estudiant que va proporcionar a Heidegger l'adreça de Hannah i que vaig trobar quan era un mestre venerable; Benno von Wiese, *flirt* juvenil d'Hannah (cosa que va proporcionar a Heidegger, quan ho va saber, el típic alleujament masculí en circumstàncies d'aquesta mena) convertit en un papa de la germanística. El recordo a Torí, gros i cregut, durant una conferència seva a la que vam haver de dur els nostres parents que no entenien l'alemany, per tal que no s'indignés per un públic massa escàs. Aquell món cultural era gran, però era endogàmic i, com totes les endogàmies – secta religiosa, clan artístic, grup polític, saló literari, club exclusiu, camarilla acadèmica – era possessiu i paralitzant per a qui en formava part, induïa els seus components a ser esclaus de les seves jerarquies i a adorar com a ídols les seves autoritats. Per ser lliures, per no deixar-se seduir pels mestres ansiosos de xuclar ànimes i de modelar sequaços, cal ser

LLETRES

intel·lectualment polígams i politeistes; si Annah hagués tingut altres interessos i freqüentat altres mons i altres amistats, hauria estat més lliure i més feliç.

Molts anys després, la relació entre ells es va tornar demoníaca quan van redundar els contactes un cop passada la guerra, l'exili, Auschwitz. Hannah viu als Estats Units i ja és la gran assaigista, testimoni i intèrpret dels inferns del segle. Heidegger ha estat suspès de l'ensenyament – al qual serà reintegrat en part gràcies a ella – pel seu compromís amb el nazisme. No ha comès delictes, però sí, nombroses infàmies petites i vergonyoses contra mestres (com ara Husserl), companys i estudiants jueus i fins i tot catòlics. Altres grans del segle compromesos amb el nazisme, per exemple Céline i Hamsum, van adoptar unes actituds molt més greus – i menys cautes – però en van assumir les responsabilitats, mentre que Heidegger es va voler fer passar quasi per víctima del nazisme, penosament faltat d'honoradesa i dignitat.

En aquest sentit, la seva conducta durant el nazisme no va ser només un comportament privat, moralment censurable, però irrellevant des d'un punt de vista cultural, sinó que va estar connectada amb el paper global que van exercir ell i el seu pensament, en tants aspectes especulativament tan alt. Fins i tot en el filòsof a vegades hi ha un element de mesquinesa que no s'adiu gaire a un pastor de l'Ésser o a un lloc-tinent del No-res, per citar dues definicions seves, sinó que més aviat s'adiu al professor que, amb el vestit folklòric de pagès de la Selva Negra que li agradava posar-se, s'assembla, en algunes fotografies, a un dels set nans.

Hannah, que li va restar fidel al fons del cor, el va ajudar a ser rehabilitat, no va voler veure els seus gestos més malvats i mesquins, es va voler creure les mentides amb què ell – amb perfídia i

sentimentalisme, escriu Elzvieta Ettlinger – s'embolcalla i l'embolcalla. Per a ella, Heidegger és encara l'home estimat, amb un desinterès que la porta a ajudar fins i tot la seva família; per a ell, Hannah és un instrument perfecte – vist el seu prestigi internacional i el seu passat de jueva perseguida – per ser utilitzat per a la seva rehabilitació i tornar a entrar a la jerarquia dels honors i de l'autoritat.

Hannah s'obstina a creure en les seves falsificacions. Només dues vegades admet que ell "menteix sempre" i que és "un assassí potencial". Però la claredat dura poc i aviat recau en la submissió a ell o a la imatge que n'ha conservat durant tants anys dins el seu cor i quasi es fa còmplice – ella tan intrèpida amant de la veritat – de les seves falsedats, que no només mistifiquen una existència privada, sinó una pàgina de la història del món. Heidegger li ho agraeix, fins i tot amb tendresa, però quan ja no en té necessitat l'allunya i no permet que el distregui dels estudis, segons l'estereotip del geni al qual agrada que una dona el faci tornar vital, per després dir-li que s'aparti i el deixi treballar.

En un seu llibre memorable sobre el procés de Eichmann, Hannah Arendt va descobrir la banalitat del mal, que, amb la seva aurèola infernal, és també estúpid i *kitsch*. No va tenir el coratge, ella que humanament i intel·lectualment era tan agosarada, de descobrir que un amor també pot ser turmentador i banal alhora, que un fins i tot es pot enamorar d'una persona tacada de baixeses. On es pot trobar una resposta a aquestes contradiccions? "Al cor, diuen", respon un personatge de *Vento Sottile* de Stefano Jacomuzzi "però allí hi ha tot un gran desordre i un no se'n pot fiar".

CLAUDIO MAGRIS

Del llibre *UTOPIA E DISINCANTO*, 1996

JAUME CODINA i PONT
ADMINISTRADOR DE FINQUES

Concepció, 25, 1r. - 08202 SABADELL
Tels. 93 726 03 45 - 93 727 33 01

LANGUAGE MARKET
CENTRE D'IDIOMES

Passeig Plaça Major, 57 entresol
Tel. 93 726 50 38 • 08201 SABADELL

Escoda

ALTA SASTRERIA
DE LUXE
Plaça Sant Roc, 5
Tel. 93 725 59 29 - Sabadell